Ὀροπέδιο

Ἄνοιξη-Καλοκαίρι 2018

#20

Ὁδηγὸς ἀνάγνωσης

746 ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Γράφουν: Ἠλίας Παπαμόσχος, «Τὸ σύμπαν ὡς ψυχή», Οὐίλλιαμ Φώκνερ, *Ὁ ἀχυρώνας φλέγεται* • Τ. Ζαφειριάδη-Γ. Παλαβοῦ: *Γρά-Γροῦ*, «Ἔρως ψυχοπομπὸς» • Thomas Mann: *Θάνατος στὴ Βενετία* • Βασίλης Τσιαμπούσης: Διαμαντὴς Ἀξιώτης, *Μὲ χίλιους τρόμους γενναῖος* • Κώστας Ζωτόπουλος: «Ὁ «κορνιζαρισμένος» ἄνθρωπος: Αὐταρέσκεια καὶ μοναξιὰ στοὺς σύγχρονους τρόπους ζωῆς», *Νίκος Ἀδὰμ Βουδούρης, Καϊάφας* • Παναγιώτης Γαλανόπουλος: Μάκης-Φιλοποίμην Παπούλιας, *Πόσο ἡ φόρα ἦταν μεγάλη...* • Στάθης Κουτσούνης: Γιώργης Παυλόπουλος, *Ποιήματα* 1943-2008

Γιὰ τὶς βιβλιοκριτικὲς τοῦ παρόντος τεύχους οἱ συντάκτες ἔχουν τὴν εὐθύνη τῶν κειμένων τους

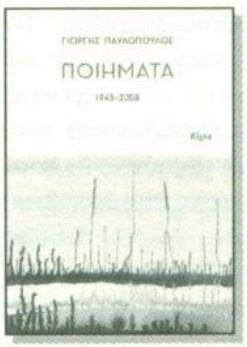

Γιώργης Παυλόπουλος, *Ποιήματα 1943-2008*, ἐκδ. Κίχλη, σελ. 293, Ἀθήνα 2017

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Κίχλη, μὲ ὑποδειγματικὴ φιλολογικὴ ἐπιμέλεια τῆς Γιώτας Κριτσέλη, ἐκδόθηκαν σὲ ἕναν καλαίσθητο τόμο ἅπαντα τὰ δημοσιευμένα ποιήματα τοῦ Ἠλείου ποιητῆ Γιώργη Παυλόπουλου. Ὁ Γιώργης Παυλόπουλος (Πύργος, 1924-2008), σπουδαῖος καὶ χαρακτηριστικὸς ἐκπρόσωπος τῆς Α΄ μεταπολεμικῆς γενιᾶς, ἀποτελεῖ ξεχωριστὴ περίπτωση στὰ νεοελληνικὰ γράμματα. Δημοσίευσε τὸ πρῶτο ποίημά του τὸ 1943 καὶ τὸ πρῶτο βιβλίο του τὸ 1971. Ἐξέδωσε σὲ διάστημα 65 περίπου χρόνων ἑπτὰ ποιητικὲς συλλογές: *Τὸ κατώγι*, 1971, *Τὸ σακί*, 1980, *Τὰ ἀντικλείδια*, 1988, *Τριαντατρία χαϊκού*, 1990, *Λίγος ἄμμος*, 1997, *Ποῦ εἶναι τὰ πουλιά;*, 2004, *Νὰ μὴ τοὺς ξεχάσω*, 2008. Εἶναι, ἑπομένως, ὀλιγογράφος.

Ὁ ποιητὴς πέρασε τὴν ἐφηβεία του καὶ ἀνδρώθηκε στὴ δύσκολη καὶ ὀδυνηρὴ 20ετία 1935-1955. Ἡ περίοδος αὐτὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ κλίμα διεθνοῦς ἀγωνίας καὶ ἀβεβαιότητας, ποὺ ὁδήγησε στὸν Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κορυφαῖα ἱστορικὰ συμβάντα γιὰ τὴ χώρα μας: μεταξικὴ δικτατορία, πόλεμος, κατοχή, ἀντίσταση, ἐμφύλιος, ψυχροπολεμικὴ μετεμφυλιακὴ περίοδος. Ὅλα αὐτά, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς προσωπικὲς γιὰ τὸν ποιητὴ συγκυρίες, ὅπως περιπέτειες ὑγείας καὶ βιοτικὲς δυσχέρειες στὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς καὶ τοῦ Ἐμφυλίου, ἀλλὰ καὶ ἔντονες λογοτεχνικὲς ἀνησυχίες, ὄξυναν τὴν πολιτικοκοινωνικὴ συνείδησή του, ἐπέδρασαν δραματικὰ στὸν ψυχισμό του καὶ σημάδεψαν καθοριστικὰ τὴν πνευματική του δημιουργία. Ἡ διασταύρωσή του ἑπομένως μὲ τὴν ἱστορία δίνει ἐν πολλοῖς τὸ στίγμα τοῦ ἔργου του. Γι᾽ αὐτὸ καὶ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Παυλόπουλος εἶναι πολιτικὸς ποιητής, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι παρατηρεῖ, συμμετέχει καὶ καταγράφει τὶς ἀντιδράσεις του στὰ δρώμενα. Ὅλα αὐτὰ ἐγγράφονται ποιητικὰ σὲ ὁλόκληρο τὸ ἔργο του, κυρίως ὅμως στὶς δύο πρῶτες ποιητικὲς συλλογές του, στὸ *Κατώγι* καὶ τὸ *Σακί*. Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, ἡ ἐμπειρία τοῦ Ἐμφυλίου δίνεται μὲ συνταρακτικὸ τρόπο στὸ ὁμώνυμο ποίημα τῆς συλλογῆς *Τὸ σακί:* «Ἤμουν παιδὶ ἀκόμη δὲν τοὺς καλοθυμᾶμαι./ Μπήκανε στὸ χωριό μου ἕνα πρωὶ/ μὰ δὲ σταθήκανε. Περάσανε/ ἀργὰ πάνω στὸ χιόνι. Τὰ γένια τους/ ἀνάμεσα στὰ σύννεφα καὶ τὶς κοτρόνες/ καθὼς τοὺς χώνευε τὸ βουνό.// Μονάχα ὁ τελευταῖος δὲ φεύγει ἀπ᾽ τὸ μυαλό μου./ Κράτα τὸ ἄλογο, μοῦ εἶπε/ καὶ βάζοντας τὸ σκοῦφο του στὴν ἀμασχάλη/ ἔσκυψε στὸ νερὸ νὰ πιεῖ/ καὶ τό᾽να μάτι του μὲ κοίταξε ἀπ᾽ τὸ πλάι.// Κοίταξε τὰ κουρέλια μου/ τὰ πόδια μου μὲς στὶς λινάτσες/ τὶς ξόβεργες στὰ ξυλιασμένα χέρια μου/ καὶ πῶς τοῦ χαμογέλαγα/ κρατώντας τ᾽ ἄλογο μὲ περηφάνια.// Τὸ ἴδιο ἐκεῖνο μάτι μὲ κοίταξε τὸν ἄλλο χρόνο/ ἀχνὸ βασιλεμένο/ ὅταν ἀδειάσαν ματωμένο τὸ σακὶ/ καὶ κύλησαν στὴ μέση της πλατείας/ κομμένα τὰ κεφάλια τους. ...»

Τομὴ στὴν ποίηση τοῦ Παυλόπουλου ἀποτελεῖ ἡ συλλογή του *Τὰ ἀντικλείδια*, ἡ σημαντικότερη, κατὰ τὴν ἄποψή μου, ποιητική του κατάθεση. Ἀπὸ τὰ *Ἀντικλείδια* καὶ ἐξῆς παρατηροῦμε μιὰ μετάβαση ἀπὸ τὸ συλλογικὸ στὸ προσωπικό, ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ στὸ ἐσωτερικό, ἀπὸ τὴν παρατήρηση καὶ τὴν περιγραφὴ στὴν ὑπαρξιακὴ διύλιση τῶν πραγμάτων. Λέξεις κλειδιά, μὲ συχνὴ παρουσία στὶς δύο πρῶτες συλλογές του καὶ μὲ ὅ,τι ὑποδηλώνουν θεματικά, ὅπως: νεκρός, μνήματα, πεθαμένοι, σκοτωμένα περιστέρια, ἄλογα, σκυλιά, ποτάμι, ἀντάρτης, κομμένα κεφάλια, ὑποχωροῦν κάπως ἀπὸ τὰ *Ἀντικλείδια* καὶ ἐξῆς, γιὰ νὰ ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ ἄλλες λέξεις, ὅπως: ὕπνος, ὄνειρο, βάρκα, πηγάδι, φεγγάρι, γυναίκα, ἔρωτας, ἡδονή, ποιητής, ποίημα, μὲ ὅλες τὶς συνδηλώσεις τους. Καὶ καθὼς αὐτὸ παρατηρεῖται ὁλοένα καὶ περισσότερο ἀπὸ συλλογὴ σὲ συλλογή, δημιουργοῦμε ἰσχυρὴ τὴν πεποίθηση ὅτι ὁ Παυλόπουλος εἶναι, ἐντέλει, προσωπικὸς ποιητής, στὸ βαθμὸ ποὺ τελικὸ μέλημά του εἶναι ἡ ἀναδίφηση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Στὸ σύνολό της σχεδὸν ἡ ποίηση τοῦ Παυλόπουλου χαρακτηρίζεται ἀπὸ μιὰ ἤπια καὶ κατασταλαγμένη δραματικότητα, ποὺ πηγάζει ἐν γένει ἀπὸ τὴν ἀπώλεια: συντρόφων, φίλων καὶ συναγωνιστῶν, ἀγαπημένων γυναικῶν, τῶν παιδικῶν χρόνων, τῆς νεότητας καὶ τοῦ ἔρωτα, ἀλλὰ καὶ τῆς ζωῆς γενικὰ ποὺ μεταβάλλεται καὶ φεύγει.

Σ᾽ ἕνα μέρος τῆς ποίησης τοῦ Παυλόπουλου νιώθει κανεὶς μιὰ μπορχεσικὴ αὔρα, ἐνῶ ὁλόκληρο τὸ ἔργο του δομεῖται, θεωρῶ, στὸ τρίγωνο: μνήμη-ὄνειρο-ἔρωτας. Ἡ μνήμη εἶναι στὸ ἔργο του τραυματικὴ συνάμα καὶ τραυματισμένη, πλασμένη ἀπὸ ὀδυνηρὰ κυρίως συμβάντα, τόσο συλλογικὰ ὅσο καὶ προσωπικά, στοιχειωμένη ἀπὸ τοὺς ἀγαπημένους νεκρούς του. Δὲν εἶναι τυχαία ἡ σχεδὸν ἀδιάκοπη χρήση ἱστορικῶν χρόνων. Τὸ ὄνειρο, τὸ ὁποῖο κυριαρχεῖ περισσότερο στὰ *Ἀντικλείδια*, ἀπελευθερώνει τὸν ποιητή, προσφέροντας ἐπιπλέον καινούριο καὶ παράδοξο ὑλικὸ στὴν ποιητικὴ κοσμογονία του. Πρόκειται γιὰ ἕνα μέσο θέασης τῆς πραγματικότητας. Τὰ ὄνειρα δὲν ἀποτελοῦν ἁπλῶς μιὰ καταφυγή, συνιστοῦν προέκταση τῆς ὑπόστασής του καὶ συνθέτουν μαζὶ μὲ τὶς ἀλλεπάλληλες καὶ διαρκεῖς μεταμορφώσεις τὸν ποιητικό του κόσμο. Ὁ ἔρωτας λειτουργεῖ ἀνατρεπτικὰ στὴν ὑπαρξιακὴ μοναξιά, ὡς ἀντιστάθμισμα, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, στὰ ἐπα-

χθῆ τῆς ζωῆς του γεγονότα. Ἡ αἰσθαντικότητα παρατηρεῖται σὲ ποιήματα ἤδη ἀπὸ τὶς πρῶτες συλλογές του, ἐνῶ διαποτίζει ὁλόκληρες τὶς τελευταῖες. Ὁ αἰσθησιασμός, ποὺ ἀναβλύζει ἄλλοτε ἔντονος καὶ ἄλλοτε διακριτικός, εἶναι στὴν ποίηση τοῦ Παυλόπουλου ὁ κώδικάς της. Ἐκπληκτικὸ εἶναι τὸ ποίημα «Τῆς γύφτισσας», ἀπὸ τὴ συλλογὴ *Λίγος ἄμμος:* «Εἶπα σὲ μιὰ Γύφτισσα/ θέλω νὰ γίνω γύφτος/ νὰ σὲ πάρω// Μπορεῖς, μοῦ λέει νὰ φᾶς γιὰ βράδυ/ χόρτα πικρὰ χωρὶς ἁλάτι/ κι ἔπειτα νὰ πλαγιάσεις;// Μπορῶ τῆς λέω// Μπορεῖς μοῦ λέει νὰ πλαγιάσεις/ χωρὶς νὰ κλαῖς ἀπὸ τὸ κρύο/ πάνω στὴν παγωμένη λάσπη;// Μπορῶ τῆς λέω// Μπορεῖς μοῦ λέει πάνω στὴ λάσπη/ νὰ μοῦ ἀνάψεις τὸ κορμί/ καὶ νὰ τὸ κάνεις στάχτη;// Αὐτὸ κι ἂν τὸ μπορῶ τῆς λέω// Μπορεῖς μοῦ λέει τὴ στάχτη μου/ νὰ τὴ ρίχνεις στὸ κρασί σου/ γιὰ νὰ μεθᾶς πολύ, νὰ μὲ ξεχνᾶς;// Ὄχι αὐτό, δὲν τὸ μπορῶ τῆς λέω// Γύφτος δὲ γίνεσαι, μοῦ λέει.»

Ἡ ἔντονη αὐτοαναφορικότητα, ἕνας ἀγωνιώδης προβληματισμὸς γιὰ τὴν ἴδια τὴν ποίηση καὶ τὸν ποιητή, ἡ ποίηση μέσα στὴν ποίηση εἶναι ἕνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῆς ποίησης τοῦ Παυλόπουλου. Ἡ προσωποποίηση τῆς ποίησης ὡς γυναίκας, ἄλλοτε οἰκείας καὶ ἄλλοτε ἀπρόσιτης ἢ μοιραίας, δείχνει τὴν ἐρωτικὴ σχέση τοῦ ποιητῆ μὲ τὴν τέχνη του. Σὲ ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ ἔργο του ὑπάρχουν στίχοι, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρα ποιήματα, ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἴδια τὴν ποίηση, στὴν ἀγωνία τῆς ἔκφρασης, στὴν πεμπτουσία τῆς ποιητικῆς ἐμπειρίας. Κορύφωση ἀποτελεῖ τὸ διασημότερο ἴσως ποίημά του, «Τὰ ἀντικλείδια»: «Ἡ Ποίηση εἶναι μιὰ πόρτα ἀνοιχτή./ Πολλοὶ κοιτάζουν μέσα χωρὶς νὰ βλέπουν/ τίποτα καὶ προσπερνοῦνε. Ὅμως μερικοὶ/ κάτι βλέπουν, τὸ μάτι τους ἁρπάζει κάτι/ καὶ μαγεμένοι πηγαίνουνε νὰ μποῦν./ Ἡ πόρτα τότε κλείνει. Χτυπᾶνε μὰ κανεὶς/ δὲν τοὺς ἀνοίγει. Ψάχνουνε γιὰ τὸ κλειδί./ Κανεὶς δὲν ξέρει ποιὸς τὸ ἔχει. Ἀκόμη/ καὶ τὴ ζωή τους κάποτε χαλᾶνε μάταια/ γυρεύοντας τὸ μυστικὸ νὰ τὴν ἀνοίξουν./ Φτιάχνουν ἀντικλείδια. Προσπαθοῦν./ Ἡ πόρτα δὲν ἀνοίγει πιά. Δὲν ἄνοιξε ποτὲ/ γιὰ ὅσους μπόρεσαν νὰ ἰδοῦν στὸ βάθος./ Ἴσως τὰ ποιήματα ποὺ γράφτηκαν/ ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχει ὁ κόσμος/ εἶναι μιὰ ἀτέλειωτη ἁρμαθιὰ ἀντικλείδια/ γιὰ ν' ἀνοίξουμε τὴν πόρτα τῆς Ποίησης.// Μὰ ἡ Ποίηση εἶναι μιὰ πόρτα ἀνοιχτή.» Ἡ διαδικασία τῆς δημιουργίας εἶναι σκοτεινή. Ἀνάμεσα στὸν ποιητὴ καὶ στὸ ποίημα δὲν ὑπάρχουν πάντοτε ἀγαθὲς σχέσεις, ἀλλὰ καὶ σχέσεις συγκρουσιακές. Ἡ ποίηση ἔχει ἐνδογενεῖς δυνατότητες, τὸ ποίημα πολλὲς φορὲς ὁδηγεῖ τὸν ποιητὴ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα παραμένει μυστήριο. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ἐπίσης τὸ ποίημα «Ἡ κόρη τῆς ἀβύσσου» τῆς συλλογῆς *Ποῦ εἶναι τὰ πουλιά;*, ἀφιερωμένο ὄχι τυχαῖα στὴ μνήμη τριῶν Γάλλων poètes maudits, τοῦ Φρανσουά, τοῦ Κάρολου καὶ τοῦ Ἀρθούρου, δηλαδὴ τοῦ Villon, τοῦ Baudelaire καὶ τοῦ Rimbaud.

Ἡ ποίηση τοῦ Παυλόπουλου διαθέτει τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴ δύναμη τῆς φυσικῆς γυμνότητας. Ἡ γλώσσα του εἶναι πυκνὴ καὶ ταυτόχρονα λιτή, χωρὶς περιττὰ ἐπίθετα καὶ ἀνούσια σχήματα λόγου, ἀδιακόσμητη καὶ χωρὶς ἴχνος ρητορισμοῦ, καθαρὰ ρηματική, ποὺ προκαλεῖ ὡστόσο ἀναμφισβήτητη μέθεξη. Ἡ ἐκφραστικὴ λιτότητα καὶ οἱ χαμηλόφωνοι τόνοι σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ ροϊκότητα τῶν εἰκόνων δίνουν τὸ στίγμα τῆς ποίησής του. Ἡ γραφή του ἔχει μιὰ χαρακτηριστικὴ ἀφηγηματικότητα, ἐνῶ εἶναι διάχυτα μελαγχολική, εὐανάγνωστη καὶ διαυγὴς στὴν ἐπιφάνεια, ὡστόσο πολυσήμαντη καὶ συχνὰ σκοτεινὴ στὸ βάθος της, ἐνίοτε ἀλληγορικὴ καὶ μὲ διάθεση φιλοσοφική. Ὁ λόγος του εἶναι καίριος, ρεαλιστικὸς καὶ ὑποβλητικός, κυριολεκτικὸς καὶ ἀπροσποίητος.

Ὁ ποιητικὸς κόσμος του εἶναι μαγικὸς καὶ ὀνειρικός, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ ὑλικά του εἶναι ἁπτά, καθημερινά, οἰκεῖα. Μᾶς κερδίζει ἀμέσως καθὼς ἔχουμε τὴν αἴσθηση ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι καὶ δικός μας κόσμος. Ὁ ποιητὴς ξεδιπλώνει χωρὶς ἐκζήτηση καὶ κατασκευασμένα εὑρήματα τὴ μυθοπλασία του, ἡ ὁποία κατορθώνει νὰ μᾶς ἐξαπατήσει μὲ τὴ φυσικότητά της. Ἡ κινηματογραφικὴ ὀπτικὴ καὶ ἡ σκηνικὴ πολλὲς φορὲς διάρθρωση δίνουν εἰκόνες ἐναργεῖς, ποὺ κινοῦνται διαλεκτικὰ μεταξὺ φαντασίας καὶ πραγματικότητας. Ὁ Παυλόπουλος εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ἕνας δεινὸς σκηνοθέτης. Στὴ θεματογραφία του παρατηροῦνται, ἀκόμη, ἕνας διαβρωτικὸς –ἄλλοτε ὁρατὸς καὶ ἄλλοτε ἀδιόρατος– φόβος, ἡ διάψευση τῶν ὁραμάτων καὶ τῶν ἐλπίδων, ὁ θάνατος, οἱ ἐν Ἅδῃ

καταβάσεις καὶ οἱ νεκροὶ καί, κυρίως, ἡ ἀγάπη ἡ ἀναλλοίωτη. Γράφει στὸ ποίημα «Ἡ στάχτη»: «Γίναμε στάχτη τῆς ἔλεγε/ ὅμως μὲ βλέπεις καὶ σὲ βλέπω/ καὶ μένει ἀκόμα ἡ ἀγάπη/ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ γίνει στάχτη/ καὶ μένει ἀκόμα ἡ ἀγάπη». Πολλὲς φορὲς ὁ ποιητὴς ἐρωτοτροπεῖ μὲ θέματα καὶ πρόσωπα ἀπὸ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ λογοτεχνικὴ παράδοση, ἐνῶ ἡ μουσικότητα, ἡ ἐπανάληψη κάποιων μοτίβων καθὼς καὶ τὸ τσάκισμα σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις τοῦ στίχου δίνουν σαφεῖς ἐνδείξεις γιὰ τὴ γόνιμη ἐπαφὴ καὶ ἐπίδραση τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

Ὁ Γιώργης Παυλόπουλος καταφέρνει νὰ δέσει τὴ ζωὴ μὲ τὴν τέχνη. Εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐκφραστικότερους ποιητές μας, ἔντονα βιωματικὸς καὶ ἐν τέλει βαθύτατα ἐρωτικός. Ἔχω μάλιστα τὴν πεποίθηση ὅτι ἀπαιτεῖ τὴ βιωματικὴ συμμετοχὴ καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ ἀναγνώστη, ὥστε νὰ αἰσθανθεῖ τὸ ποίημα καὶ ὄχι νὰ τὸ ἑρμηνεύσει νοητικά. Δὲν εἶναι τυχαῖο ποὺ τὰ ποιήματα τοῦ Παυλόπουλου παραμένουν ἰσχυρὰ στὴ μνήμη γιὰ πολὺ καιρὸ μετὰ τὴν ἀνάγνωσή τους.

Ὁ ἀνὰ χείρας τόμος ἀποτελεῖ ἕνα κόσμημα τυποτεχνικοῦ σχεδιασμοῦ, ποὺ πιστώνεται στὴν ἐκδότρια. Στὴν ὁμορφιὰ τοῦ τόμου συμβάλλουν ἐπίσης τὰ λιτὰ καὶ ἀφαιρετικὰ σχέδια τῆς Εὔης Τσακνιᾶ. Νὰ σημειώσω βεβαίως τὸ ἐξαιρετικὰ μεστό, κατατοπιστικὸ καὶ ἀποκαλυπτικὸ ἐπίμετρο τοῦ καθηγητῆ Γιάννη Ξούρια. Ἡ σχέση του μὲ τὸν ποιητὴ μᾶς χαρίζει ὁρισμένα σημαντικὰ κλειδιὰ τῆς ὀπτικῆς του Παυλόπουλου γιὰ τὴν ποίηση, καθὼς καὶ ἀνέκδοτες τῆς ζωῆς του στιγμές.

ΣΤΑΘΗΣ ΚΟΥΤΣΟΥΝΗΣ

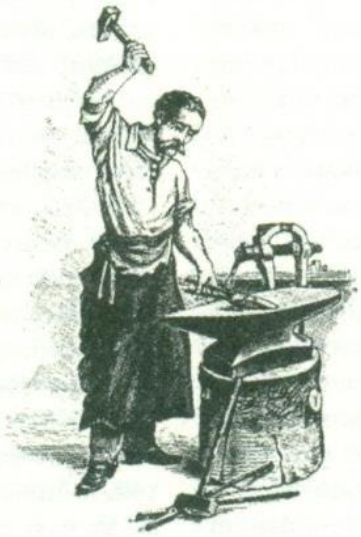

Ὁ **Στάθης Κουτσούνης** γεννήθηκε στὴ Νέα Φιγαλία Ὀλυμπίας τό 1959. Σπούδασε νομικά, φιλολογία καὶ κλασικὴ μουσική. Ζεῖ καὶ ἐργάζεται στὴν Αθήνα. Ἔχει ἐκδώσει ἕξι ποιητικὲς συλλογές, ἐνῶ ἔχει συμμετάσχει σὲ ἐκδόσεις μὲ μελέτες του, κριτικὰ δοκίμια καὶ διηγήματα. Ποιήματά του ἔχουν μεταφραστεῖ στὰ Ἀγγλικά, τὰ Γαλλικά, τὰ Γερμανικά, τὰ Ἱσπανικὰ καὶ τὰ Περσικά. Εἶναι μέλος τῆς Ἑταιρείας Συγγραφέων καὶ τοῦ Κύκλου Ποιητῶν. Τελευταῖο βιβλίο του: *Στιγμιότυπα τοῦ σώματος*, Μεταίχμιο 2014.